

AZ ÚRVACSORAI ÁGENDA

1 Az unitárius úrvacsoratan lényegét Kriza János liturgikájában ezekben foglalta össze: „Az úrvacsora által emlékezünk Jézusra, és ezen emlékezés által belső ösztönzést nyerünk fenséges életpéldájának a követésére. Az úrvacsora csak elindít egy folyamatot, melyet nekünk kell kiteljesítenünk, egészen a megváltozásig.“ Az úrvacsora tehát nem üdv-szerző szertartás, hanem olyan cselekmény, mely Jézusra és valláserkölcsi igazságaira való emlékeztetés által hitünket növeli, lelkiismereti éberségünket fokozza, vallási tudatunkat mélyíti, önvizsgálatra és önismeretre készítet. Egyszóval megteremti az alanyi feltételeket ahhoz, hogy megváltozzunk, hibáinkat elhagyjuk, vétkeinktől megtisztuljunk, minőségileg előbbre lépjünk, Istennel és felebarátainkkal való közösség által gyarapodjunk.

Az úrvacsora egy termékenyítő asszociációs folyamat megindítója, mely a következő mozzanatokból áll: Úrvacsorát veszek s általa Jézusra és tanítására emlékezem. Ez eszembe juttatja, hogy én miképpen viszonyulok hozzá és evangéliumához. A visszaemlékezés arra készítet, hogy mérleget készítek: életszabályaiból mit tartottam be, illetve tagadtam meg és miért? A számvetésből megszületik a megbánás és a változásra való elhatározás. Az úrvacsora ennek az asszociációs folyamatnak nemcsak az első láncszeme, hanem a fűződé ereje is.

Az úrvacsora bizonyosságtevés arról, ami bennünk jó, hogy mi Istenhez tartozunk, akarata szerint óhajtunk élni, és Jézus útján kívánunk járni. Sohasem megérkezés, hanem indítás és elindulás. Nem mozgólépcső, amelyre csak ráállunk és visz, hanem út, mely csak mutatja az irányt, de járni rajta nekünk kell, személyes erőfeszítéseinkkel. Hatékony nevelőeszköz, jellemformáló erő, önmagunk feltárása önmagunk és Isten előtt. Közösség önmagunkkal, Istennel és felebarátainkkal: az én közössége a mással, az érték után vágyó személy közössége az értékkel. Az úrvacsora közösségformáló erejére utal Árkosi Gelei Benedek, aki szerint: „Az úrvacsorában épül a leghathatósabban a Krisztusban élők szent lelki közössége: a anyaszentegyház“ (Elmélkedések).

2 Az úrvacsorára való előkészítés fontos és felelősségteljes feladat. Két síkon megy végbe: a lelkész személyes felkészülésében és a hívek felkészítésében. Az első is két ágra szakad: a tárgyi, azaz szolgálati előkészület és sajátosan az úrvacsora felvételére való lelki előkészület. A lelkész felkészülése voltaképpen nem más, mint a rendszeres önpásztorlás gyakorlatának a tudatos felfokozása. Az úrvacsora felvételére és kiosztá-

sára készülő lelkész a nagyhéten elmélyült lelki életet él, sokkal többet imádkozik, mint máskor, Bibliát olvas, tartózkodik minden olyan ténykedéstől, mely áhitatában megzavarná, attól elvonná; hibáit kiemeli, megbánja, és az azoktól való megszabadulásra utat keres. Cselekszi pedig mindezt nemcsak elszigetelten, hanem a gyülekezetben és a gyülekezet-tel. Az önfelkészítés időben egybeesik a gyülekezet előkészítésével; ez a kettő azonban sem tárgyában, sem módszerében nem lehet teljesen azonos egymással. A pásztorról több követeltetik meg, mint a nyáj juhaitól.

A gyülekezet felkészítése a nagyhetet kihirdető istentisztelettel kezdődik, s folytatódik egész héten át. Módjai: pásztorlás, áhítatok tartása, bibliaórák vagy más lelki felkészülést szolgáló alkalmak gyakorlása. Ide tartozik híveink egymáshoz való viszonya s ennek keretében a haragosok kibékítése. Híveinkkel való találkozások rendjén hangsúlyozzuk ki, hogy nagy hét van, vár az „Úrnak asztala“.

Ugyancsak az előkészítés szolgálatába kell állítanunk az első napi istentiszteletet is. Bár ezt elsősorban az ünnep tematikája uralja, mégis tudatában kell lennünk annak is, hogy az úrasztala meg van terítve.

Az úrasztali terítők, klenódiумok megtisztítása, a kenyér és bor beszerzése az előkészület dologi oldalát képezik.

3 Az úrvacsora egyik legfontosabb mozzanata a szertartásra előkészítő beszéd-ágenda. Az agenda szó a latin *agoból* jön, ami cselekvést, ténykedést, hatást, emlékeztetést jelent. Az agenda szóban részben már adva van a cél: az emlékeztetés, figyelem-felhívás és tudatosítás. Erre elsősorban azoknak van szüksége, akik eljöttek ugyan úrvacsorát venni, de nem volt alkalmuk az úrvacsorával való élés jelentőségével foglalkozni.

Az agenda célja végső fokon az úrvacsora Isten és felebarát közösségi jellegének a kifejezése. Tudatosítani az Istennel való találkozás, a szemtől szembe való állás élményét és az embertárs testvéri közelségét. Ugyanakkor hirdeti az önmagunkkal való közösségbe lépést, az önmagunkkal való egység megteremtését, a felborult egyensúlyunk helyreállítását és az önmagunkkal való megbékélést.

Az agenda hivatása hirdetni Jézust. A gyógyulni akaró beteg az egészségesre néz, ilyen szeretnék, ilyen akarok és ilyen fogok lenni! Az úrasztalánál álló hívó is a maga gyengeségének a tudatában eszményre, példaadóra vágyik. Bizonyosságát akarja annak, hogy lehetséges az ő gyógyulása, felemelkedése. Ezért igényel valakit, aki ezt a bizonyosságot neki adhatja; igényeli az eszményt, a példaadót. Ez hitünk szerint Jézus. Az unitárius ember Jézusban nemcsak magát az eszményt látja, hanem élő példát arra, hogy ez az eszmény, bármilyen magas is, megközelíthető. Felfogásunk szerint Jézus arról tett élete és halála által bizonyosságot, hogy emberi kategóriák határai között is lehetséges meggyógyulni, megtisztulni, megváltozni, tökéletes ember lenni és Istennel életközösségben élni.

Az úrvacsorai agenda meghatározó elve: „ezt cselekedjétek az én emlékezetemre“. Innen következik, hogy helyes úton járunk, midőn a Jézusra való emlékezésen nem kizárólag a halálra való emlékeztetést, hanem általában a Jézusra való emlékezést értjük, beleértve természetesen életére, tanításaira, emberi helytállására, egyszóval személyiségének egészére való emlékezést. Mi nem tagadjuk Jézus halálának bizonyosság-

tevő erejét, de nem tudjuk elfogadni, hogy az ő életműve csak a halála lett volna. Az unitárius úrvacsorai agenda feladata Jézus életére, tanításaira, de főleg cselekedeteire emlékeztetni.

Az agenda elősegíti felebarátainkkal való közösséget is. Az úrvacsora közösségteremtő hatalom. Az egy kenyérből és egy borból való részvétel, közös asztal, a hívek testközelsége szemléletesen mind ezt a kialakítandó belső lelki közösséget fejezik ki. A jelkép nemcsak kifejez, de kötelez is. Az agenda hivatása mélyen belenyúlni a lélek világába, és a hívőt a felebarátaival való lelki közösségében ragadni meg. Értsd meg, testvére vagy annak, aki melletted áll, akinek a szíve a te szívedtől csak néhány arasznyi távolságban dobog! Szeresd hát azokat, kik melletted állnak! Bontsd le a válaszfalakat a te szíved és az ő szíveik között. Fogadd el őket, miként ők is elfogadnak téged!

Tévednénk, ha azt hinnénk, hogy az agenda célkitűzése pusztán csak ennek a belső egység-élménynek a kiváltása s ápolása. Több ennél. Tette, a megragadott értékek megvalósítására, az ember, a köz, a haza, a béke, az egyház szolgálatára kell hogy serkentsen.

Az agenda vallomás is. Elsősorban gyarlóságunk megvallása, illetve erre való felhívás; a hívek biztatása arra, hogy titkolt, el nem ismert vagy letagadott, agyonhallgatott hibáikat, vétkeiket vallják meg Istennek. „Tárd fel te is titkos kapud, előtte nincs titok.” Ez az úrvacsora egyik vezérelve. A kapuk feltárása nem könnyű a hívő részéről. Az agenda hivatása elősegíteni ezt a feladatot. A lélekelemzés felbecsülhetetlen útbaigazításokat tud adni a lelkésznek a megvallás, a lelki feldolgozás módszerére nézve. Minden lelkész törekedjék egy kicsit lélekgyógyász is lenni.

Az agenda természetesen nem lehet csak ostromlás. A hibáit megvalló személyt önvádra készítjük, magát a bűnt elítéljük, de a megvalló hívő embert nem ostromozzuk. Az úrvacsoránál a bíró nem mi vagyunk, hanem Ő, a szíveket vizsgáló Isten. A mi feladatunk a megvalló lelkeket elébe juttatni. Az agenda tehát lelki gyógyítás is. Alapelve az, hogy a bűn lelki sérülés, betegség következménye. Az ágendázó lelkésznek ismernie kell a hívek lelki sérüléseit, tudnia kell, hogy vannak vérző szívek, s hívni kell őket a gyógyulás asztalához.

Nem maradhat ki az ágendából a hála gondolata sem. Jézus, mikor megtörte a kenyeret, hálákat adott, s csak azután osztotta ki a tanítványainak. Ezt cselekedjük mi is, tudva, hogy a hála az egészséges vallásos élmény egyik legfőbb alkotórésze.

Az úrvacsorai agenda nem teologizálás, hanem immanens eszközökkel ható, személyiségformáló nevelőeszköz, sajátos körülmények között és sajátos feltételek mellett. Teológiai mondanivalónk a lényegre összpontosul: az Isten — ember és az ember — ember viszony egészséges, evangéliumi alapokra való helyezése. Ide tartozik az agenda velejárója is: az ünnepek sajátos teológiai mondanivalója. Minthogy úrvacsorával ünnepeken élünk, ágendánkból nem maradhat ki az illető ünnep bibliai és teológiai vetülete sem. Ez azonban nem lehet uralkodó elem az agenda szerkezetében, hanem csak az úrvacsorára vonatkozó gondolataink háttere, alapja.

4 Különbséget kell tennünk az úrvacsorai agenda és a prédikáció között. A prédikáció célkitűzése szélesebb skálán mozog, az ágendáé mindig adva van: az úrvacsora ennél fogva szűkebb, meghatározottabb

és konkrétabb. A prédikáció a textusra épül, az ágendában a textus csak kiindulópont. A prédikáció tárgya kifelé tekintő, az ágendáé inkább befelé irányuló. Az agenda sokkal mélyebbre belenyúl a lélek világába, mint a prédikáció. A prédikáció fejteget, érvel, az agenda kijelent. A prédikáció terjedelménél fogva nagyobb, mint az agenda: az agenda viszont drámaibb, sűrítettebb. A prédikáció homiletikai szerkezete többékevésbé zárt, az ágendáé nyiltabb. Az agenda nem köteles követni a retorikai fokozatokat. Itt az élménykeltés az irányadó. Arra a kérdésre, hogy melyik nehezebb, a válasz feltétlenül az, hogy az agenda. Mert az nagyobb kidolgozottságot, több művészi eszközt, tudatosabb átélést és figyelmesebb előadást igényel, mint az egyházi beszéd.

Kell-e textust használni az ágendához? Prédikátor elődeink kezdetben csak Bibliát olvastak, ágendát nem mondtak. Később, mintegy kétszáz éven át, a textus a szereztetési szavak voltak. A felvilágosodás bevezette a textus nélküli ágendát. Korábbi nagy szónokaink többsége nem használt külön textust, hanem bibliai idézetből kiindulva szabadon fejtegetett. A textushasználat egyik úttörője Simén Dániel volt; az általa nevelt lelkésznevezdek az úrvacsorai ágendához textust választ.

Az agenda időben nem tarthat 15–20 percnél tovább. Stílusa és előadása legyen élményt keltő. Legfőbb követelmény azonban az alapos felkészülés. Beszélhetünk jó ágendázó lelkészekről. Külön személyiségi struktúra kell ahhoz, hogy valaki hatásos ágendázó lelkész lehessen.

5 Milyen hibákat szoktunk elkövetni ágendázásunk során? Mindenekelőtt azt, hogy az ünnep teológiai mondanivalója elnyeli az agenda sajátos jellegét. Sok lelkész ágendáját nem lehet megkülönböztetni a közönséges beszédétől, az úrvacsoráról csak beszéde végén emlékezik meg egy-két szóban.

Káténk legújabb kiadásában felfedezhető egy modern és izig-vérig unitárius hangvétel: az ún. törekvés-teológia. Ennek elve az, hogy ne a cél teljességének az elérését követeljük, hanem csak a cél felé való törekvést. „Nem hogy tökéletes lennénk, hanem törekszem azzá lenni“ — mondja az apostol. Ágendánkban ne követeljük pl. azt hiveinktől, hogy a jövőre nézve őrizzék meg érintetlenül erkölcsi tisztaságukat, hanem csak ennyit: törekedjenek lelki tisztaságukat megőrizni. Ne azt mondjuk imánkban pl. hogy: Íme, Uram, most minden hibánkat levetkőztük, hanem ezt: Íme, Uram, mi törekedünk levetkőzni minden hibánkat. Régi szónokaink közül Kriza Jánosnál találjuk meg ezt a hangvételt. Az Unitárius Szószékből vett egyik ágendához csatolt imában a következőket találjuk: „...és mi megállunk a hitben, erősek leszünk, bátrak, férfiak leszünk!“ Nem jó! Így kellett volna írnia: Igyekszünk megállni a hitben, törekedünk erősek lenni, mindent megteszünk, hogy bátrak, férfiak lehessünk.

Sok ágendából hiányzanak éppen az ágendára jellemző sajátos vonások, mint pl. a líraiság, prófétai látás, lelkesítő tűz, átélés, bizonyoságtevés, élménykeltés és élményátvitel.

Egyik gyakori hibánk az ostorozás. Elfelejtjük, hogy aki itt van, azt nem kell ostorozni, akit pedig kellene, az nincs jelen. A bűn fajai közül többnyire csak a cselekedeti bűnöket emlegetjük, megfeledekezünk a mulasztási bűnökről.

Általában elmondhatjuk, hogy az úrvacsorai agenda a gyakorlati teológiának egy kicsi mostohája. Fülemben cseng egy lelkésztársam ki-

jelentése: fő a prédikáció, az agenda nem fontos, az magától jön! Hibás értékelés! Az agenda nem jön magától, ha pedig mégis úgy jön, nem lehet jó. Ki kell emelnünk az úrvacsorai ágendát hamupipőke-sorsából, és biztosítanunk kell számára a megillető helyet. Ezt csak egy úton érhetjük el: legalább annyi gonddal készülünk rá, mint az ünnepi beszédünkre.

Ferencz József egykori püspökünknek egy idevágó kijelentésével zárjuk fejtegetésünket: „Az unitárius lelkész tehetségét és hivatásának mértéket az úrasztala körüli szolgálatával mérhetjük le.“

GELLERD IMRE

VALLÁSLÉLEKTANI ISMERETEK JELENTŐSÉGE A HOMILETIKÁBAN

Leon Fendt német teológus megállapítja, hogy a prédikációban a retorika csak akkor jöhet segítségünkre, ha az alábbi eredmények megvalósításához segít hozzá.

a) ha a prédikáció az evangéliumhoz emel; b) ha felkelti a hallgatóságban az értelmi bekapcsolódást és hatást gyakorol az akaratra; c) ha megmozgatja a képzelőerőt (fantáziát); d) ha étellel tölti meg az érzelmeket; e) ha fokozatosan felkelti az érdeklődést minden jelenlevőben; f) ha a beszéd rendszeres és a szónok magatartása ünnepélyes, és g) ha a prédikáció nem nagyon hosszú, de nem is túl rövid.

A prédikáció biblicitását is hangsúlyozza Leon Fendt, és a lelkésznek a következőket ajánlja: „Bibliából indulj ki, és a Bibliához érkezzél meg, a textust e két pont között bontsd részeire hallgatóid számára.“ Ezen az úton járva a lelkész sohasem tévedhet el az ún. „modernség“ útvesztőiben.*

A lelkésznek teológiai felkészültsége mellett tájékozottnak kell lennie a homiletika legújabb eredményeiben is, mert ezáltal jobban megértheti hivatását, melyet e téren ki kell fejtenie szolgálata rendjén. Magától értetődik, minden lelkésznek feladata, hogy minél részletesebben és közelebbről ismerje meg híveinek életét, vallásos megnyilatkozásait és azokat a módokat, ahogyan vallásosságukat megélik.

Egyházunk Szervezeti Szabályzatának 50. szakasza szerint: „A lelkész köteles a szokásos hétköznapi, valamint vasárnapi és más ünnepnapi istentiszteleteket könyörgéssel, az evangélium hirdetésével és az úrvacsora kiszolgáltatásával az egyházi rendtartások szerint a templom és a szószék méltóságához illő tisztelettel és készültséggel a gyülekezet műveltségi fokozatához alkalmazkodva, keresztény vallásos érzületet erősítő, a hitbeli meggyőződést építő módon végezni. Bárminő alkalmából mondandó imádságra, egyházi beszédre s általában mindennemű ágendákra készüljön előre, nehogy az evangéliummal s az ezen alapuló unitárius vallás hitelveivel ellenkezőket hirdessen.“ A fentiekhez az alábbi kiegészítéseket fűzzük: az unitárius lelkésznek, hogy a fenti követelményeknek mindenkor eleget tudjon tenni, ismernie kell hívei lelki életét, vallásos magatartásuk megnyilatkozásainak milyenségét, mert csak ezek ismeretében töltheti be hivatását. Hívei lelki életének feltárása által olyan gazdag anyagot gyűjthet, amelyet az egyházi beszéd

* Homiletik (1970)